

ПАМ'ЯТІ КОЛЕГИ І ДРУГА — ПРОФЕСОРА А.І. КУЗЬМИЧОВА (1936—2009)

Восени минулого року українські ботаніки отримали сумну звістку з російського Борка. Після тривалої хвороби, на 73-му році життя, 17 жовтня 2009 року перестало битися серце видатного дослідника гідрофільної флори, нашого колеги і друга, доктора біологічних наук, професора, академіка Російської академії природничих наук, головного наукового співробітника Інституту біології внутрішніх вод ім. І.Д. Папаніна РАН Анатолія Івановича Кузьмичова. Пішов від нас у вічність невтомний трудівник, чуйний товариш, великий романтик, який самовіддано служив ботанічній науці. Росіянин за походженням, він зробив вагомий внесок у дослідження гідрофільної флори переважно на території нашої держави. В особі А.І. Кузьмичова ботанічна наука Росії та України втратила знаного вченого, глибокого дослідника рослинності обширних територій обох країн.

А.І. Кузьмичов народився на Орловщині в сім'ї інженера, який в 30-ті роки за часів тоталітарного режиму зазнав необґрунтованих утисків і репресій, що значно ускладнювало життя родини. Дитячі та юнацькі роки провів у м. Рибінську Ярославської області, там здобув середню освіту (1944—1954). Згодом здібний випускник середньої школи продовжив навчання на біолого-грунтознавчому факультеті Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова (1954—1959), де під впливом видатних учених, викладачів кафедри геоботаніки, професорів С.С. Станкова, О.О. Уранова, Т.Л. Работнова, С.М. Тюрємова, В.С. Говорухіна та інших фахівців старого гарту, сформувалося його непереможне бажання професійно і якомога глибше займатися геоботанікою.

© Я.П. ДІДУХ,
Д.В. ДУБИНА,
Л.Ф. КУЧЕРЯВА,
В.В. ПРОТОПОПОВА,
В.С. ТКАЧЕНКО,
М.В. ШЕВЕРА, 2010

Така щаслива нагода трапилася йому, коли вступив до аспірантури Інституту ботаніки АН УРСР (1963). Під керівництвом видатного болотознавця, докт. біол. наук, проф. Є.М. Бродіс Анатолій Кузьмичов у 1968 році успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Рослинність Волинського лесового плато та її народногосподарське значення». Не відзначаючись міцним здоров'ям, він самостійно зібрав необхідний фактичний матеріал, а згодом, працюючи науковим співробітником у відділі геоботаніки (1968—1980), самовіддано і з великим завзяттям здійснював важкі експедиційні дослідження березових і вільхових лісів, торфових і меліорованих боліт, рослинності басейнів малих річок лісостепової смуги та ін. Саме в цей час у нього формуються ідеї щодо генези та еволюції гідрофільної рослинності, які стали визначальними в наукових інтересах дослідника. В Україні Анатолій Іванович Кузьмичов знайшов й особисте щастя: вірною дружиною й соратницею йому стала Алла Миколаївна Краснова, також ботанік, відомий систематик рослин. Здавалося, він назавжди пов'язав свою долю з Україною, яку широко полюбив, вивчав її історію, шанував мову та звичаї нашого народу.

Проте після недовгих пошуків, у 1982 році, А.І. Кузьмичов з родиною переїжджає в Борок, в Інститут біології внутрішніх вод ім. І.Д. Папаніна АН СРСР, де з творчим ентузіазмом вивчає рослинність великих водосховищ басейну Волги, публікує кілька монографій, а в 1992 році захищає докторську дисертацію на тему «Генезис и эволюция гидрофильной флоры юго-запада Русской равнины».

Наукові інтереси А.І. Кузьмичова концентрувалися на питаннях структури та історії розвитку флори і рослинності. Засадничі ідеї та положення цього напрямку дослідження зародилися і сформувалися у вченого ще в Києві, та й сама дисертація базувалася переважно на українських матеріалах, містила значний і різноманітний фактаж, що підтверджено зборами у природі й теоретичними розробками. У працях вченого, узагальнених у відомій монографії «Гидрофильная флора юго-запада Русской равнины и ее генезис» (1992) проаналізовано ареа-, цено- та екогенетичні зв'язки видів рослин, приурочених до боліт і водойм різних типів, а також перезволожених екотопів, обґрунтовано флороценогенетичні комплекси, походження і подальші шляхи розвитку гідрофільної флори. Автор, глибоко проаналізувавши загальні питання гідрофільних флор, довів, що сучасна ценогенетична структура рослинного покриву зумовлена складними процесами диференціації та інтеграції флороценогенетичних комплексів. В Інституті біології внутрішніх вод за безпосередньої участі проф. А.І. Кузьмичова та його учнів і послідовників виконано низку важливих робіт із методології та методики дослідження гідрофільної рослинності. Саме ці розробки стали основою нової парадигми сформованого автором наукового напрямку — гідрофітології, який успішно розвивають його учні.

Учений багато зробив для впорядкування та уніфікації понять і термінів, пов'язаних із вивченням гідрофітів. Необхідність таких робіт зумовлена недостатньою уніфікацією понятійно-термінологічного апарату гідрофітології — науки про водні рослини, тому, на думку автора, часто вживаються невірні

дані і неприпустимі терміни. А.І. Кузьмичов завжди вимагав від співробітників чіткості й однозначності понять і сам дотримувався цього критерію.

Останніми роками вчений отримав вагомі наукові результати у вивченні питань екологічної та ценотичної різноманітності гідрофільної флори Європейської Росії, історії формування заплавного наноефемерету, сучасного стану генофонду гідрофільної флори Північної Євразії, структури парціальних флор водойм Руської рівнини та багатьох інших.

Анатолій Іванович завжди з теплотою, душевним хвилюванням і глибокою симпатією згадував українських учителів і колег, листувався з ними, обмінювався публікаціями, часто приїжджав до Києва для роботи у Гербарії чи бібліотеках, брав участь у наукових конференціях, що проводилися в багатьох містах України. З 90-х років ХХ ст. він почав заглиблюватися у питання історії ботанічної науки, поєднавши знання з ботаніки зі своєю дитячою та юнацькою мрією — історією, але вже на якісно новому рівні. Спільно з українськими вченими М.В. Шеверою та М.М. Федорончуком докладно проаналізував ідеї Й.К. Пачоського, Ю.Д. Клеопова, М.В. Клокова та ін. щодо становлення та розвитку поглядів на рослинний покрив України, запропонувавши концепцію автохтонного формування української школи систематики і флористики (1997, 2002, 2004). Слід підкреслити, що вчений завжди займав активну позицію в обстоюванні та пропаганді досягнень геоботанічних шкіл країн Східної Європи.

Професор А.І. Кузьмичов є автором та співавтором понад 150 наукових праць, у т.ч. 10 монографічних і довідкових видань. Велику увагу він приділяв підготовці молодих науковців вищої кваліфікації: під керівництвом вченого було захищено сім кандидатських та одна докторська дисертаційні роботи.

Ми зам'яємо А.І. Кузьмичова як оригінального вченого, глибокого і вдумливого дослідника, яскраву особистість з широким спектром зацікавлень, тонку, чуйну і водночас мужню людину. У скорботі, глибоко сумуючи, низько схиляємо голови. Світла пам'ять про Анатолія Івановича Кузьмичова, видатного геоботаніка, давнього колегу і щирого друга, назавжди залишиться у наших серцях і серцях усіх тих, хто з ним працював і спілкувався.

*Я.П. ДІДУХ, Д.В. ДУБИНА, Л.Ф. КУЧЕРЯВА,
В.В. ПРОТОПОПОВА, В.С. ТКАЧЕНКО, М.В. ШЕВЕРА*